

DRŽAVNI ARHIV U SPLITU
Glagoljaška 18, 21 000 Split, Hrvatska

SUMARNI INVENTAR

SRESKO NAČELSTVO HVAR
[1910./1914.] (1921.-1941.) [1942.-1943.]

Signatura fonda: HR-DAST-199

Izradila: Ivana Matoš Ratković

Split, 2023.

SADRŽAJ

OPIS FONDA

IDENTIFIKACIJA	3
KONTEKST.....	4
SADRŽAJ I USTROJ.....	7
UVJETI DOSTUPNOSTI I KORIŠTENJA.....	8
DOPUNSKI IZVORI.....	9
KONTROLA OPISA.....	10

OPIS SERIJA

Odjel tehničkih radova – HR-DAST 199.1.....	11
Upravni odjel – HR-DAST 199.2.....	12

INVENTARNI POPIS TEHNIČKIH JEDINICA.....	13
--	----

IDENTIFIKACIJA

Identifikacijska oznaka (signatura)	HR-DAST-199
Klasifikacijska oznaka	A.3.1.4. - Kotarska uprava
Naslov	Sresko načelstvo Hvar [1910./1914.] 1923.-1941. [1942.-1943.]
Vrijeme nastanka gradiva	1910./1943.
Razina opisa	fond
Količina i nosač jedinice opisa	7 kutija; 0.7 d/m ; papir

KONTEKST

Naziv stvaratelja Carsko kraljevsko kotarsko poglavarstvo Hvar (1910.-1914.)
Kotarsko poglavarstvo Hvar (1921.-1923.)
Kotarsko sresko poglavarstvo Hvar (1924.-1929.)
Načelstvo sreza hvarskog, Hvar (1930.-1939.)
Sresko načelstvo u Hvaru (1940.-1941.)
Kotarska oblast u Hvaru (1941.-1943.)

Upravna povijest

Nakon raspada Austro-Ugarske 1918.g. formirana je Država Slovenaca, Hrvata i Srba koja je obuhvaćala sve južnoslavenske zemlje u sastavu Austro-Ugarske: Baranju, Bačku i Banat, BiH, Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju, slovenske zemlje te Istru, Rijeku i Trst. Istočno od tog područja bile su samostalne državne Srbija i Crna Gora.

Jugoslavenski odbor na čelu s Antom Trumbićem, koji je djelovao iz inozemstva, uspostavio je suradnju sa srpskom vladom, na čelu s Nikolom Pašićem, na programu oslobođenja jugoslavenskih zemalja od Austro-Ugarske i njihovog ujedinjenja sa Srbijom i Crnom Gorom. Naime, veze s Kraljevinom Srbijom trebalo je uspostaviti što prije jer je tada jedina od jugoslavenskih država raspolagala organiziranom vojskom i uživala podršku kod saveznika u vanjskoj politici.

Problem je bio taj što je srpska vlada gledala na ujedinjenje kao na teritorijalno proširenje i stvaranje Velike Srbije. Jugoslavenski odbor je pak rješenje vidio u cjelovitom ujedinjenju svih jugoslavenskih zemalja te stvaranju nove države – Jugoslavije – u kojoj će svi njeni ujedinjeni dijelovi biti ravnopravni.

1921. donesen je Vidovdanski ustav prema kojem je ujedinjena država dobila i službeni naziv Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Njime je uvedeno unitarističko-centralističko uređenje, a područna uprava je organizirana po oblastima, okruzima, kotarima (srezovima) i općinama.

Kralj je na čelo oblasti postavio Velikog župana koji je bio najviša opća upravna vlast u oblasti. Podčinjena su mu bila sva nadležstva, ustanove i svi organi opće uprave u oblasti pa tako i sreski načelnik.

Upravno područje sreskog načelnika bio je srez, a nadležstvo – sresko načelstvo. Postavljao ga je, kao i župana, kralj na prijedlog Ministra unutarnjih poslova. On je bio predstavnik vlade u srezu odnosno organ državne uprave. Za područje gradova, s pravima prvostupajnske opće upravne vlasti, gdje nije bilo Velikog župana, vladu je predstavljao sreski načelnik kao delegirani organ Velikog župana.

U nadležnost sreskog načelnika spadali su svi poslovi opće uprave za poručje sreza osim onih koji su posebnim propisima stavljeni u nadležnost viših vlasti. Načelnik je pod sobom imao političko-upravne činovnike i stručne referente: sanitetske, tehničke, prosvjetne, veterinarske, ekonomske, šumarske i dr., kao i pomoćno osoblje. Pojedini stručni referent mogao je biti postavljen i za dva ili više srezova. Jedna općina mogla je pripadati samo jednom srezu, a jedan srez samo jednoj oblasti. Makarski srez pripadao je Dubrovačkoj oblasti.

Sreski načelnik uređivao je, za vrijeme „službenih dana”, izvan općine koja mu je bila sjedište, a također su bile postavljene i „sreske ispostave” u krajevima većih srezova, udaljenim od sjedišta

sreskog načelnika. Na čelu takve ispostave bio je „starješina” koji je bio pod nadzorom Velikog župana, a obavljao je poslove iz nadležnosti sreske opće upravne vlasti, kao i sreski načelnik.

1922.g. *Zakonom o općoj upravi* kotari su dobili kotarsku samoupravu, koja je zajedno s oblasnom samoupravom ukinuta 1929.g., ali koja se u kotarima nije uopće formirala tako da je u stvarnosti, bez prekida, funkcionirao samo kotarski poglavar (Kotarsko poglavarstvo). Kotarski poglavar imao je svoje administrativno osoblje koje je u većim kotarima bilo podijeljeno u odjele. Ta administracija nazivala se kotarska oblast i trajala je do 1929.g. kad je donesen *Zakon o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja* kojim je stvorena Kraljevina Jugoslavija, a opća uprava podijeljena na banovine, kotare (srezove) i općine. Tim zakonom ustrojeno je 9 banovina, pa su tako na području Hrvatske osnovane Savska banovina, sa sjedištem u Zagrebu i Primorska banovina, sa sjedištem u Splitu. One nisu obuhvatile cijelo područje Hrvatske već su druge Banovine, sa sjedištima izvan Hrvatske, zahvaćale svojim teritorijem i Hrvatsku.

Na čelu banovine stajao je ban kao predstavnik vlade i imao je najveći političku i opću upravnu vlast u banovini. Bio je zadužen za sve poslove opće uprave ukoliko tu nadležnost nije imao ministar ili kotarski načelnik. Banov pomoćni organ bio je državni inspektor, naročito u poslovima javne sigurnosti, a ujedno je nadzirao i rad kotarskih samouprava i organa u ime bana. Okružni inspektorat je činilo područje više kotara.

Kraljevska banska uprava se administrativno dijelila na odjele, odsjeke i referate: opći, upravni, poljoprivredni, prosvjetni, tehnički, odjel za socijalnu politiku i narodno zdravlje i financijski odjel, a kod većih banovina i odjel za trgovinu, obrt i financije.

Kotarska načelstva su u upravnom postupku bila podređena banovini, a kotarski načelnici pod nadzorom okružnog inspektora, kasnije bana odnosno inspektorskog odjeljka.

Djelokrug kotarskog načelstva je obuhvaćao poslove opće uprave, kao i djelokrug banovine, uz dvije razlike: 1. Banovina je u svim važnim poslovima odlučivala, a kotarsko načelstvo samo sudjelovalo u odlučivanju time što je istražilo, izvjestilo i eventualno predložilo određeno rješenje.

2. Banovina je bila drugostupanjski upravni organ za rješenja koja je donijelo kotarsko načelstvo u nekom poslu opće uprave.

1939. g., nakon sporazuma Cvetković – Maček, donesena je *Uredba o Banovini Hrvatskoj* kojom je osnovana Banovina Hrvatska, spajanjem Savske i Primorske banovine i pripojenjem određenih kotara iz susjednih banovina. Sjedište joj je bilo u Zagrebu.

Na području bivše Kraljevske banske uprave Primorske banovine osnovana je Ispostava banske vlasti u Splitu, a imala je u nadležnosti poslove uprave koju je naslijedila. Na njenom čelu bio je banski povjerenik. Djelokrug joj je bio podijeljen na odsjeke – unutarnje uprave, prosvjete, seljačkog gospodarstva, veterinarstva i šumarstva, obrta, industrije i trgovine, tehničkih radova te socijalne politike i narodnog zdravlja. Ispostava nije imala zastupljen resor pravosuđa i financije. Rješavala je drugostupanjske žalbe upravnih akata podređenih upravnih organa, a protiv njenog rješenja mogla se uložiti žalba na bansku vlast.

Kotari su i dalje poslovali prema *Zakonu o unutarnjoj upravi* iz 1929.g. Iako su bile predviđene korjenite promjene, one nikad nisu bile provedene.

Uspostavom NDH, 1941.g., jedina novost u organizaciji unutrašnje uprave bila je osnivanje 22 velike župe na čelu s velikim županom kojeg je imenovao poglavnik kao posrednika između vlade i više kotara koji su sačinjavali župu. Župa je bila drugostupanjski organ za sva rješenja nižih organa uprave pa tako i kotarske oblasti i njenih ispostava.

Niži upravni organi poslovali su i dalje prema propisima iz vremena Kraljevine Jugoslavije.

Povijest fonda

Spisi su pronađeni u nesređenom stanju u Sekretarijatu unutrašnjih poslova kotara Split, a preuzeti od Instituta za historiju pokreta za Dalmaciju 1967.g. Obzirom na potpunu nesređenost spisa i nepostojanje registraturnih knjiga spise nije bilo moguće dovesti u prvobitni red. Svi dokumenti su evidentirani putem kartica-regesta.

Način preuzimanja

Gradivo je u Povijesni arhiv Split preuzeto po službenoj dužnosti 1995.g od Muzeja narodne revolucije Split,u likvidaciji, zajedno s gradivom Okružnog suda Split kao dio *Zbirke dokumenata* koju je vodio Institut za historiju radničkog pokreta za Dalmaciju do 1989. kada je pripojen Muzeju narodne revolucije Split.

SADRŽAJ I USTROJ

Sadržaj

Korespondencija na relaciji Kraljevska banske uprave Primorske banovine, kasnije Ispostave banske vlasti Primorske banovine u Splitu te Velikog župana Splitske oblasti s jedne strane i Sreskog načelstva u Hvaru kao i između Sreskog načelstva u Hvaru i žandarmerijskih stanica na Hvaru– okružnice, izvještaji, dopisi, naređenja, objave, odluke, brzojavi, pisma o evidenciji i aktivnostima pojedinaca i organizacija označenih kao ustaše i komunisti u razdoblju od 1921. do 1943. godine, o političkoj, ekonomskoj i zdravstvenoj situaciji u kotaru Hvar.

Fond sadrži predspise iz razdoblja od 1910. do 1914.g, izuzev 1911.g, a odnose se na gradnju kolnog puta Jelsa-Pitve-Vrisnik-Svirče u općini Jelsa, kao i poslijespise iz razdoblja 1941.-1943.g, a koji se odnose na administraciju Kotarske oblasti Hvar u novonastaloj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Odabiranje, izlučivanje i rokovi čuvanja

Gradivo se čuva trajno.

Plan sređivanja

Obzirom da je gradivo fragmentarno očuvano i da je stvaratelj prestao djelovati nije se mogao u cijelosti uspostaviti prvobitni red.

Prilikom arhivskog sređivanja pojedini dokumenti, koji se odnose tematski, ali ne i teritorijalno na područje hvarskog sreza, izdvojeni su i pridodani drugim fondovima koji se čuvaju u Državnom arhivu u Splitu.

Spisi su, unutar fonda, poredani kronološki, razdvojeni po godinama. Fond sadrži i predspise (1910./1914. g.) i poslijespise(1942.-1943. g.)

Fond *Sresko načelstvo Hvar* se, tako, sastoji od dvije serije:

1. Odjel tehničkih radova

1.1. Gradnja kolnog puta Jelsa- Pitve -Vrisnik-Svirče

2. Upravni odjel

2.1. Razni spisi

UVJETI DOSTUPNOSTI I KORIŠTENJA

Uvjeti dostupnosti

Gradivo je dostupno korisnicima sukladno *Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima (61/18)*, *Pravilniku o korištenju javnog arhivskog gradiva (121/19)* i *Pravilniku o radu čitaonice Državnog arhiva u Splitu (2021.)*

Uvjeti objavljivanja ili umnožavanja

Objavljivanje i umnožavanje obavlja se sukladno *Pravilniku o korištenju arhivskog gradiva* i *Pravilniku o korištenju arhivskog gradiva i radu čitaonice Državnog arhiva u Splitu*.

Jezik i pismo

Gradivo je većinom stvoreno na hrvatskom i srpskom jeziku. Pisano je latinicom, djelomično ćirilicom.

Tvarne značajke i tehnički uvjeti

Kod pojedinih spisa postoje mehanička oštećenja, oštećenja od vlage, djelovanja kukaca i sl.

Obavijesna pomagala

Arhivska pomagala

Regesta

DOPUNSKI IZVORI

Postojanje i mjesto čuvanja izvornika

Gradivo se čuva u Državnom arhivu u Splitu pod identifikacijskom oznakom HR-DAST-199 Sresko načelstvo Hvar [1910./1914.] 1921.-1941. [1942.-1943.]

Postojanje i mjesto čuvanja preslika

Ne postoje preslike gradiva.

Dopunski izvori

Državni arhiv u Splitu:

HR-DAST-14 Ispostava banske vlasti Banovine Hrvatske u Splitu (1919.-1941.)

HR-DAST-17 Kotarska oblast Split (Sresko načelstvo Split) (1919.-1941.)

HR-DAST-385 Sresko načelstvo Knin (1934./1940.)

HR-DAST-386 Sresko načelstvo Makarska [1897./1918.] 1919.-1941. [1942.-1951.]

HR-DAST-29 Velika župa Cetina - Omiš

Bibliografija

Beuc, Ivan: „Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527.-1945.), Zagreb, 1969.

Službeni glasnik, 1929., god VII, br. XVI

Boban, Ljubo: „Hrvatske granice 1918.-1993.”, Zagreb, 1995.

Državni arhiv u Splitu, vodič kroz arhivske fondove i zbirke, Split, 2009.

6. KONTROLA OPISA

Napomena arhivista

Opis je izradila arhivistica Ivana Matoš Ratković.

Pravila ili propisi

Opća međunarodna norma za opis arhivskog gradiva ISAD(G), Hrvatski državni arhiv, 2. izdanje, Zagreb 2001.

Nadnevak izrade opisa

2023.g.

OPIS SERIJA

Identifikacijska oznaka/signatura	HR-DAST-199.1
Naslov	Odjel tehničkih radova
Vrijeme nastanka	1910./1914.
Razina opisa	serija
Jezik/pismo	hrvatski, srpski/latinica, ćirilica
Količina i nosač zapisa	1 kutija; papir

Sadržaj:

Seriya sadrži tehničku i finansijsku dokumentaciju o gradnji puta Jelsa-Pitve-Vrisnik-Svirče.

Identifikacijska oznaka/signatura	HR-DAST-199.2
Naslov	Upravni odjel
Vrijeme nastanka	1921.-1943.
Razina opisa	serija
Jezik/pismo	hrvatski, srpski/latinica, ćirilica
Količina i nosač zapisa	6 kutija; papir

Sadržaj:

Gradivo je nastalo djelatnošću Sreskog načelstva Hvar sa sjedištem u Hvaru, u razdoblju od 1922. do 1943.g. Uglavnom su to okružnice Kraljevske banske uprave u Splitu, kasnije Ispostave banske oblasti Primorske banovine upućene Sreskom načelstvu u Hvaru te izvještaji o istome Sreskog načelstva u Hvaru Banskoj upravi u Splitu, a odnose se na izvještaje o političkim prilikama i javnoj sigurnosti kotara Hvar na temelju izvještaja žandarmerijskih stanica, o ekonomskoj i zdravstvenoj situaciji u kotaru, odnosima između posjednika i težaka, katolika i pravoslavaca, o praćenju komunističkih lica, propagande i suzbijanju širenja komunističkih aktivnosti, praćenju i sankcioniranju lica osumnjičenih za špijunažu, o dokumentaciji raspuštenih stranaka .

Serijski sadrži i poslijespise iz 1942. i 1943. godine koji su nastavak administracije Kotarske oblasti u Hvaru u novonastaloj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

**INVENTARNI POPIS TEHNIČKIH JEDINICA FONDA
HR-DAST-199 SRESKO NAČELSTVO HVAR
[1910./1914.] 1921.-1941. [1942.-1943.]**

Tehnička jedinica	Sadržaj	Razdoblje	Signatura
Kutija			
Odjel tehničkih radova			1.
1.	Gradnja kolnog puta Jelsa-Pitve-Vrisnik-Svirče	1910./1914.	1.1.
Odjel uprave			2.
2.	Razni spisi	1921.-1926.	2.1.
3.	Razni spisi	1927.-1929.	2.2.
4.	Razni spisi	1930.-1935.	2.3.
5.	Razni spisi	1936.-1940.	2.4.
6.	Razni spisi	1941.	2.5.
7.	Razni spisi	1942.-1943.	2.6.